

- ¹⁰ Там само. – С. 80.
- ¹¹ Там само. – С. 80.
- ¹² Лазорський М. В титанічній боротьбі. Збірник історичних нарисів, оповідань, спогадів “Світотіні”. – Мельбурн: Об’єднання українських письменників “Слово”. Австралійська філія, 1973. – С. 340.
- ¹³ Там само.
- ¹⁴ Витанович І. Історія українського кооперативного руху. Із праць Історико-філологічної секції НТШ. – Нью-Йорк, 1964. – С. 125.
- ¹⁵ Там само.
- ¹⁶ Там само.
- ¹⁷ Енциклопедія Українознавства. Загальна частина. Репринтне відтворення 1949 р. – К.: Книга, 1995. – Т. 2. – С. 477.
- ¹⁸ Полонська-Василенко Н. Історія України: У 2 т. – Т. 2: Від середини XVII ст. до 1923 р. – 2-ге вид. – К.: Либідь, 1993. – С. 314.
- ¹⁹ Холмський І. (Крип’якевич). Історія України. – Нью-Йорк, 1949. – С. 334.

НАТАЛІЯ ГРИНЬОХ

*Львівська філія Київського національного університету культури
Львів*

ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ НАУКОВО-ІСТОРИЧНИХ УСТАНОВ У КАНАДІ В 50 – 80-І РР. ХХ СТ.

У другій половині ХХ ст. одним із центрів української історичної науки в діаспорі поряд із Західною Європою та США стає Канада. Після Другої світової війни до цієї поліетнічної країни прибула так звана третя політична хвиля скитальців, переважно з західних окупаційних зон Німеччини. Протягом 1947 – 1954 рр. до Канади приїхало приблизно 34-37 тис. українців¹. Серед них було чимало людей інтелектуальної праці, що стали ініціаторами створення низки наукових фундацій, фахових товариств. Втім, перебування на північноамериканській землі істориків, які представляли три наукові школи – українських емігрантських наукових центрів, Східної Галичини та УРСР, не привело до організаційного розбрату, а сприяло взаємному пізнанню і міждисциплінарній співпраці. Однак вплив окремих праворадикальних політичних сил на них, зрозуміло, був.

Розвиток української історичної науки в Канаді перш за все пов’язаний з виникненням тут таких важливих наукових центрів, як Канадська Українська Вільна Академія Наук (УВАН) та Канадське Наукове Товариство ім. Шевченка (НТШ). Важливий імпульс ця праця дістала, коли наприкінці 1947 р. на запрошення колеги Святого Андрія у Вінніпезі, президент УВАН Д. Дорошенко переїздить із Західної Європи до Канади. Слідом за ним в січні 1949 р. перебираються ще

два члени президії УВАН – віце-президент Леонід Білецький та генеральний секретар Ярослав Рудницький. Саме вони за дорученням європейської УВАН стали ініціаторами створення Канадської Академії. В лютому 1949 р. Л. Білецький та Я. Рудницький провели низку зустрічей з президентом Комітету українців Канади (КУК) В. Кушніром та членами президії КУК, де обговорили питання заснування автономної УВАН, організації її фінансування і співпраці з іншими українськими організаціями у Канаді та канадською владою. Керівники КУК підтримали ідею створення УВАН, але через фінансові проблеми не гарантували матеріальної допомоги цій науковій інституції.

13 березня 1949 р. організаційна сесія головою УВАН обрала Д. Дорошенка, заступником Л. Білецького². Після смерті Д. Дорошенка у 1951 р. головою Канадської УВАН став Л. Білецький. У 1954 році три УВАН – Канадська, Європейська та США створили спільну президію, що стала символом ідейної і репрезентативної єдності УВАН. Щоправда, з 1955 р. Управа у Вінніпегу діяла як представник виключно Канадської УВАН, передавши функції Президії Управі УВАН у США. З 1955 до 1969 р. Канадську УВАН очолював Яр. Рудницький. Його заступниками були М. Мандрика і сенатор П. Юзик³.

Управа містилася у Вінніпезі й мала представництва в Торонто (там мешкало найбільше українців) і Монреалі. В склад УВАН у Канаді увійшли Інститут слов'янознавства, Комісія народознавства, Інститут українознавства, Комісія бібліографії УВАН, бібліотека та архів. При академії створено фахові групи, кабінети, комісії та секції. У 1970 р. у Вінніпезі відкрито музей УВАН. У відкритті експозиції взяв участь міністр культури Манітоби доктор Я. Петерсен. Музей складався головним чином з фондів розформованого Українського військово-історичного інституту в Торонто, що були передані Я. Рудницькому⁴.

УВАН налагодила співпрацю з такими відомими науковими установами, як Британський музей у Лондоні, Амстердамський університет і Лейденська університетська бібліотека в Голандії, Музей Пібоді в Кембріджі в США. Представниця академії О. Войценко 1970 р. стала учасником Міжнародного конгресу істориків у Москві, представивши фундаментальну англомовну працю “Українці в Канаді”⁵. Втім, до перебудовчого часу (середини 80-х рр.) офіційних зв'язків між УВАН і АН УРСР не існувало, а книги емігрантів, як правило, осідали в спецфондах радянських бібліотек. Підтримувалися тісні зв'язки з Президією УВАН у Нью-Йорку. 1955 р. відбулися наради з керівництвом УВАН у Німеччині та УВАН у Франції. Крім того, Канадська УВАН взяла дієву участь в створенні УВАН у Лондоні, розробивши спільний план дій з професором В. Щербаківським, який погодився очолити англійське відділення організації⁶.

У 1970 – 1973 роках президентом Канадської УВАН був Микита Мандрика, відомий громадський діяч, член Української Центральної Ради у 1917 – 1918 роках. Організація постійно поповнювалася нови-

ми членами, в тому числі й західними науковцями. 12 листопада 1970 р. в число дійсним членом УВАН прийнято професора Альбертського університету, доктора Клайва Кардинала, авторитетного дослідника канадських етнічних меншин⁷.

9 грудня 1973 р. надзвичайні загальні збори Канадської УВАН у Вінніпезі своїм президентом обрали професора історії О. Барана, першим заступником історика М. Марунчака, який очолив і відділ суспільних наук⁸. У березні 1976 року на загальних зборах було обрано новий склад Президії Канадської УВАН. Головою став Я. Розумний (член УІТ, голова Слов'янського відділу Манітобського університету), заступником голови О. Герус. На той час УВАН у Канаді нараховувала 74 члени, в тому числі 38 дійсних, 16 членів-кореспондентів та 20 співробітників⁹.

У 60-80-ті роки поглиблюється співпраця Канадської УВАН з американськими колегами. 17 листопада 1968 року у Канаді було проведено спільну ювілейну наукову сесію з нагоди 50-річчя створення УВАН у Києві й 20-річчя канадської УВАН. З нагоди свята відкрили новопридбаній Дім науки, де розмістився центральний офіс УВАН¹⁰.

УВАН постійно проводила наукові конференції, симпозіуми, сесії, “академічні виклади” за участю провідних вчених української діаспори та західних дослідників. З 1960 року щорічними стали сесії Академії, присвячені пам'яті трьох її найвидатніших діячів – Д. Дорошенка, Л. Білецького та М. Ветухова¹¹. Здійснювалася широка видавнича діяльність, випускалися серійні праці: “Хроніка УВАН”, “Бюлетень УВАН”, “Бюлетень Президії УВАН”, “Окциденталія”, “Літопис УВАН”, “Ономастика”, “Канадійська україніка”, “Славістика”, “Українські вчені”, “Бібліографія”, “Назвознавство”, “Збірник Заходознавства”, “Література”. Загалом до 1995 року опубліковано понад 90 праць – українознавчих монографій, збірників, розвідок за участю понад 80 авторів.

Як відомо, 1947 р. на з'їзді у Мюнхені була відновлена діяльність крайового Наукового Товариства ім. Шевченка (НТШ) – однієї з найавторитетніших українських наукових інституцій, що призупинила працю на початку 1940 р. у радянському Львові. З виїздом керівників НТШ з Німеччини, у 1951 р. осідком цієї наукової організації в Європі стає Франція, де осіло чимало наддніпрянських емігрантів, діячів УНР. Загалом у 1947 – 1949 рр. до Канади з Європи прибуло 9 дійсних членів НТШ, 11 звичайних. Саме вони стали ініціаторами створення нового Канадського відділу НТШ. В травні 1949 р. у Торонто створили комітет щодо організації Канадського відділу НТШ у складі Є. Вертипороха, Я. Пастернака, В. Бригідера, І. Теслі, О. Тарнавського. Його стараннями розроблено статут, який прийнято на засіданні комітету 27 серпня того ж року¹². А вже 1 жовтня конференція НТШ за участю 20 делегатів проголосила створення Товариства і обрала його управу на чолі з професором Є. Вертипорохом (очолював до 1974 р.).

Секретарем обрали І. Теслю¹³. На той час Товариство 11 дійсних і 11 звичайних членів. З метою розширення діяльності створено осередки праці у Ванкувері, Едмонтоні, Оттаві, Монреалі¹⁴. 1953 р. Канадське НТШ змінило назву на НТШ ім. Шевченка – Торонто. У Товариство входило 14 дійсних та 75 звичайних членів, що становило 12,3% від загальної кількості членів НТШ, тобто за чисельністю це була третя організація після американської та європейської¹⁵. Нарешті в 1955 р. відділи НТШ у США, Канаді та Австралії набули статусу автономних. Координацію цих відділів та Європейського НТШ перебрала на себе надбудова – Головна Рада НТШ. Вона стала репрезентаційним і координуючим органом Наукових Товариств ім. Шевченка для дослідження важливих проблем українознавства, підтримки діаспорних учених. У Головну Раду входили голови крайових НТШ, директори секцій (історико-філософської, філологічної, математично-природничої-лікарської).

Після реорганізації управа канадського НТШ розгорнула конструктивну діяльність. Якщо в 1949 – 1953 роках вона провела 56 засідань, то в 1954 – 1959 роках – 68 засідань¹⁶. Наукова діяльність окремих членів здійснювалася також через секції. Особливо плідною була праця нової комісії Канадознавства, яка розробляла різні проблеми літопису української діаспори.

На початку 60-х років директором історико-філософської секції Канадського НТШ був В. Лев, заступником голови секції – Я. Пастернак, крім нього в секції працювали ще п'ять науковців з Канади¹⁷.

У 1973 році директором історико-філософської секції обрали графа В. Кубійовича, його заступником історика церкви Б. Боцюрківа, який очолював і комісію суспільних наук¹⁸.

Після створення Головної Ради НТШ наукова і видавнича діяльність перейшла до автономних крайових НТШ. Основними напрямками роботи Канадської НТШ було проведення щорічних наукових конференцій та сесій, влаштування академічних вечорів, організація бібліотеки, музею і архіву. Лише в 50-60-і роки Канадське НТШ провело шість наукових сесій та конференцій, на яких були розглянуті актуальні питання розвитку української науки, в тому числі історичної. Щороку проводилася Шевченківська сесія з нагородженням шевченківських лауреатів. В ході цих конференцій виступило 157 науковців, що прочитали 183 доповіді.

Канадське НТШ брало активну участь у виданні фундаментальної праці “Енциклопедія Українознавства”, яке було розпочато 1946 року ще під час перебування Головного відділу НТШ у Мюнхені. Водночас розпочато підготовку англomовної “Енциклопедії України”. Заходами Канадського інституту українознавчих студій, НТШ та Канадської фундації українознавства у 1984 – 1993 років було здійснено випуск цього видання (редактор перших двох томів – В. Кубійович, останніх трьох – професор Торонтського університету Данило Гусар-Струк).

Канадське НТШ брало дієву участь у випуску спільних традиційних видань Наукового товариства ім. Шевченка – “Записок НТШ” (ЗНТШ), “Бібліотеки українознавства”, “Українського архіву”. За період з 1948 р. по 1989 р. вийшло більше шести десятків “Записок НТШ”. Також в 1960 – 1987 роках побачило світ 43 томи “Українського архіву” – збірок матеріалів і нарисів з питань географії, етнографії, історії окремих регіонів України. З 1951 по 1989 роки вийшов 61 том “Бібліотеки українознавства”.

У 70-80-і роки Канадське НТШ продовжує зміцнюватися організаційно і кількісно. На початку 70-х років воно об'єднувало 16 дійсних, 130 звичайних та 5 членів-прихильників. У лютому 1974 р. відбулися загальні збори товариства, на яких головою управи було обрано Б. Стебельського. Заступником голови обрали В. Мацьківа, референтом В. Веригу¹⁹. До речі, уродженець Тернопілля В. Верига дотепер веде активну наукову діяльність, публікуючи книги з історії визвольних змагань українців ХХ ст.

На загальних зборах НТШ у листопаді 1977 р. Б. Стебельського знову перебрано головою управи²⁰. Розширено й мережу осередків Товариства. Одним з найдієвіших став осередок НТШ на Західну Канаду з осідком у Ванкувері, який заснували 3 грудня 1955 р. Першим його головою обрали дійсного члена НТШ, доктора²¹. Членами осередку в різні роки було 70 науковців²².

Керівництво УВАН і НТШ уживало заходи щодо налагодження співпраці. Ще 10 лютого 1950 р. на Конгресі українців Канади ці два поважні наукові центри підписали угоду про співпрацю. 1958 р. за рішенням Конгресу Комітету українців Канади створено Українську наукову раду, до складу якої увійшли представники УВАН, НТШ, а також Осередку української культури й освіти у Вінніпезі та Українського воєнно-історичного інституту в Торонто. У січні 1961 року її очолив Є. Вертипорох, що керував радою до початку 70-их років. У квітні 1968 року його заступниками були Я. Рудницький від УВАН та М. Мандрика²³.

У середині 70-х років Наукову раду при Комітеті українців Канади очолив М. Марунчак, відомий дослідник Шашкевичіани. У 1986 році під час XV Конгресу КУК у Вінніпегу відбулася нарада представників наукових установ, на якій було обрано нового голову Наукової ради – Б. Стебельського²⁴. Однак повоєнна діяльність УВАН та НТШ в справі розвою історичної науки, на думку провідних учених діаспори, була не завжди ефективною. По суті справи, кожна з них продовжувала розвиватися самостійно, була відсутня координація діяльності у найважливіших напрямках наукових досліджень. НТШ та УВАН претендували на першість котроїсь з цих інституцій у визнанні бути “Українською академією”.

Після постановня за ініціативою Л. Винара 1 березня 1965 р. у висліді листовного референдуму 45 членів – засновників Українського

Історичного Товариства. Управу товариства обрали в складі: Олександр Оглоблін – голова, Наталія Полонська-Василенко – заступник голови, Любомир Винар – секретар і скарбник. Членами управи стали представники від українських істориків Канади Я. Пастернака та В. Киселівського. Товариство швидко виявило свою життєздатність. Вже наприкінці 1967 року УІТ нараховувало 130 членів і членів-прихильників. В середині 70-их років до складу Управи УІТ і членом редколегії “Українського історика” було обрано президента УВАН у Канаді Олександра Барана²⁵.

Нова інституція розгорнула активну діяльність щодо створення регіональних осередків. Вже наприкінці 60-их років постав ряд організацій, в тому числі й Канаді – Монреалі (голова М. Антонович), Вінніпезі (голова О. Герус) та Торонто (голова В. Верига). У 1972 році члени УІТ підтримали організацію в Манітобському університеті окремої секції для вивчення української історії. Її управу очолив уже згаданий професор О. Герус²⁶.

Важливою подією в науковому житті української діаспори в Канаді стало створення на базі Альбертського університету в Едмонтоні Канадського інституту українських студій, який швидко став міждисциплінарним науково-дослідним центром. Необхідність його заснування пояснювалася рядом причин. На Україні в умовах відновлення неосталінізму різко посилювався наступ на українську культуру та науку, що вимагало відповідної адекватної реакції з боку патріотично налаштованих учених діаспори. До того ж інтелектуальна еліта Заходу в основному залишалася байдужою до проблем радянських республік, розглядаючи українську історію через призму радянсько-російської офіційної історіографії.

Для створення такого потужного дослідницького українознавчого центру в цей час у Канаді склалися сприятливі умови. На початку 70-их років на фоні загальноканадського сплеску етнічних рухів українські канадці добилися від федерального уряду фінансування низки заходів, спрямованих на підтримку і збереження української мови та культури. В результаті були розроблені освітні програми на українській мові, почалося вивчення та викладання української мови, літератури, історії в декількох університетах.

За ініціативою Комітету українців Канади та участю півсотні науковців 6-7 квітня 1974 року у Вінніпезі проведено наукову конференцію, присвячену проблемам розвитку української освіти в Канаді. Її учасники одностайно підтримали ідею створення українського науково-дослідницького інституту. Канадський уряд позитивно поставився до реалізації цієї ідеї української громадськості. 4 листопада 1975 року керівництво провінції Альберта теж схвалило ідею створення такого інституту.

Отже, Канадський інститут українських студій було відкрито 1 липня 1976 року. Його директором призначили Манолія Лупула – ви-

пускника Гарварду і професора історії Університету Альберти. Інститут згуртував навколо себе таких відомих українознавців, як професор східно-європейської історії в Університеті Альберта Іван Лисяк-Рудницький, професор слов'янських мов і літератур Торонтського університету Юрій Луцький, професор політичних наук Оттавського університету Богдан Боцюрків та багатьох інших. Для координації його діяльності створено консультативний комітет у складі 36 осіб. Перші збори комітету навесні 1977 р. прийняли рішення про організацію курсів української мови та літератури та про поглиблення дослідження історії України та української спільноти в Канаді. Започатковано також "раду кореспондентів", до якої введено українських професорів і дослідників з різних університетів Канади.

Щорічно інститут надавав десять стипендій по 1,5 тис. доларів для випускників університетів; 5 стипендій по 3,5 тис. доларів для написання робіт на звання магістра; три стипендії по 5 тис. доларів для написання докторських дисертацій на українознавчу тематику; 2 студентські стипендії по 5 тис. доларів для поїздки в Україну чи в країни, пов'язані з історією України; виділялися субсидії для вищих академічних досліджень²⁷.

Співробітники інституту уклали каталог архівних матеріалів з історії України та української діаспори у Канаді. З цією метою налагоджено ділову співпрацю з Національним архівом Канади та низкою громадських організацій – Українським культурним та освітнім центром у Вінніпезі та УВАН.

У 1981 році КІУС став інтегрованим членом Альбертського університету²⁸. Керівництво Інституту активно займалося організацією наукових форумів. У 1982 – 1983 рр. започатковано програму створення власного архіву, яка включала в себе збір матеріалів про канадських українців, їх каталогізацію, мікрофільмування та публікацію найважливіших документів. Надавалася фінансова допомога науковим закладам в справі каталогізації архівних матеріалів, включаючи Торонтський університет, національний архів Канади, українські громадські організації. При сприянні Стефанії Богачевської-Пастушенко запроваджено щорічне фінансування програми діяльності архівів. Згодом розпочато каталогізацію і мікрофільмування найважливіших архівних зібрань України.

У січні 1986 р. директором інституту призначено доктора Богдана Кравченка. Наступний період діяльності КІУС характеризується тісною співпрацею з науковими закладами та вченими України. Лише в 1989 – 1990 рр. його відвідало майже сто науковців з України. Серед авторів публікацій Інституту, лекторів і стажистів були українські громадські державні діячі та науковці: І. Драч, О. Гончар, Л. Костенко, М. Коцюбинська, Л. Лук'яненко, Д. Павличко, В. Василенко, Я. Грицак, Я. Ісаєвич та ін.

Канадський інститут українських студій з 1976 р. видає двомовний

“Журнал українознавчих студій”. До складу його редакційного комітету входили О. Рудзін, Р. Сенькусь, М. Шкардін і професор Д. Гусар-Струк²⁹. Особливу увагу редакційний комітет приділяв друку наукових студій молодих учених. Згодом у 1976 – 1990 рр. у “Журналі українознавчих студій” було надруковано 30 статей, присвячених різним періодам історії України.

Завдяки сприянню українських меценатів створюються нові наукові центри. Зокрема, в 1989 р. виник центр Петра Ячика, який пожертвував більше 1 млн. доларів на вивчення середньовічної історії України (XVI – XVIII ст.). Наступного року розпочала діяти програма мецената Стасюка щодо вивчення сучасної історії України.

Чимало уваги приділялося діаспорою науково-педагогічній праці. Вчені брали участь в загальноканадському русі за багатокультурність, створенні громадських курсів українознавства, викладали східноєвропейську історію та українознавчі предмети в канадських вузах, опікувалися юнацтвом пласту.

Отже, завдяки зусиллям науковців і громадськості діаспори та при сприянні канадської влади, в повоєнний період у країні було створено низку авторитетних українських наукових інституцій. Особливу увагу вони приділяли дослідженню державно-соборного процесу в Україні, історії церкви, визвольних змагань ХХ ст. Спираючись на досвід діяльності національних наукових установ, установ кінця ХІХ – першої половини ХХ ст., у непростих умовах чужини українські наукові інституції Канади за короткий проміжок часу зуміли пройти періоди становлення та організаційного зміцнення. Загалом у досліджуваний період можна виділити такі етапи діяльності українських історичних наукових установ Канади. Перший: 1949 – 1955 рр. – постали Канадські УВАН, НТШ. Другий: 1955–1965 рр. – Канадські УВАН та НТШ набули статусу автономних, зміцнили організаційно. Третій: 1965 – 1976 рр. – постає Українське історичне товариство і журнал “Український історик”, які зуміли консолідувати наукову працю істориків діаспори. Четвертий: 1976 – 1991 – створено Канадський інститут українських студій, поживається науково-видавничою діяльністю історичних секцій УВАН і НТШ.

Вважаємо також, що є потреба дослідити міждисциплінарні студії еміграції, видати бібліографію наукових праць української еміграції. Обласні наукові та вузівські бібліотеки України мають бути забезпечені історико-регіональними збірниками, які видала діаспорна НТШ. Слід продовжити вивчення не лише наукових, але й соціальних інституцій українців (домогових, професійних, жіночих, молодіжних), що теж протистояли вимушеній американізації / канадизації скитальців.

Примітки:

¹ Гавриленко Н.И. Украинская этническая группа в жизни Канады: Автореф. дис. ...канд. ист. наук // Санкт-Петербургский государственный

університет. – С-Пб., 2000. – С. 10.

² Рудницький Я. УВАН у Канаді. Початковий період: роки 1949 – 1955 // Життєвий досвід українців у Канаді: Рефлексія. – УВАН. – Вінніпег, 1994. – С. 165, 167.

³ Войценко О. Літопис українського життя в Канаді. Доба завершення консолідаційних процесів і змагання за конституційне визнання. 1960 – 1969. – Едмонтон: КІУС, 1986. – Т. 7. – С. 185.

⁴ Літопис українського життя в Канаді. У змаганні за нову Канаду. Початки офіційної двомовності й багато культурності. 1970 – 1979. – Едмонтон: КІУС, 1992. – С. 6.

⁵ Там само. – С. 47.

⁶ Рудницький Я. УВАН у Канаді. Початковий період: роки 1949 – 1955 // Життєвий досвід українців у Канаді: Рефлексія. – УВАН. – Вінніпег, 1994. – С. 171.

⁷ Войценко О. Літопис українського життя в Канаді. У змаганні за нову Канаду... – С. 61.

⁸ Український історик. – 1974. – № 1-3. – С. 245.

⁹ Там само. – 1977. – № 1-2. – С. 157.

¹⁰ Войценко О. Літопис українського життя в Канаді. У змаганні за нову Канаду... – С. 447.

¹¹ Войценко О. Літопис українського життя в Канаді. Доба завершення консолідаційних процесів і змагання за конституційне визнання... – С. 8.

¹² Збірник наукових праць на пошану Євгена Вертипороха, Президента головної ради НТШ і голови Канадського НТШ з нагоди 70-річчя його життя. – Торонто: Видавнича спілка “Томін України”, 1972. – С. 7.

¹³ Там само.

¹⁴ Збірник матеріалів V наукової конференції НТШ. – Торонто, 1954. – Ч. 1 (5). – С. 9.

¹⁵ Боровик М. Століття українського поселення в Канаді (1891 – 1991). – Монреаль; Оттава: Українська Могилянська Академія Наук, 1991. – С. 241.

¹⁶ Рудницький Я. УВАН у Канаді. Початковий період: роки 1949 – 1955 // Життєвий досвід українців у Канаді: Рефлексія. – УВАН. – Вінніпег, 1994. – С. 169.

¹⁷ Хроніка НТШ за рік 1963. – Ч. 79. – Торонто; Нью-Йорк; Сідней; Париж, 1963. – Ч. 79. – С. 53-55.

¹⁸ Український історик. – 1974. – № 1-3. – С. 244.

¹⁹ Лев В. Сто років праці для науки й нації. Коротка історія Наукового Товариства ім. Шевченка. – Нью-Йорк, 1972. – С. 30.

²⁰ Войценко О. Літопис українського життя в Канаді. У змаганні за нову Канаду. – С. 454.

²¹ Там само. – С. 130.

²² Гавриленко Н.И. Украинская этническая группа в жизни Канады:

Автореф. дис. ...канд. ист. наук // Санкт-Петербургский государственный университет. – С.-Пб., 2000. – С. 13.

²³ Войценко О. Літопис українського життя в Канаді. У змаганні за нову Канаду. Доба завершення консолідаційних процесів... – С. 425.

²⁴ Там само. – С. 162.

²⁵ Український історик. – 1965. – № 1-2. – С. 90-91.

²⁶ Войценко О. Літопис українського життя в Канаді. У змаганні за нову Канаду... – С. 187.

²⁷ На скрижалях історії. З історії взаємозв'язків урядових структур і громадських кіл України з українсько-канадською громадою в другій половині 1940 – 1980-ті роки. Збірник документів та матеріалів. Кн. 1: Товариство об'єднаних українців Канади. – К., 2003. – С. 621.

²⁸ Саварин П. Спогади учасника. Політика, багатокультурність, КІУС // Західноканадський збірник НТШ. – 1998. – Ч. 3. – С. 380.

²⁹ Войценко О. Літопис українського життя в Канаді. У змаганні за нову Канаду... – С. 416.